

világnézetű szövetkezeteket egymástól elválasztani törekszik. Olaszországban belátható időn belül jelentékeny változásokat fog maga után vonni.

Érdekességek a Salétrom-utcában.

A régi holmival törődhetés nem sok embernek adatott meg. Igaz, hogy poros akták megőrzéséhez, megfakult könyvek, okiratok és levelek gondos összegyűjtéséhez, az elődöktől ránk maradt, sokszor teljesen értéktelennek látszó tárgyak becézéséhez nem elég a kegyelet. Hiszen egyetlen háztartásban is egy rövid emberöltő alatt annyi mindenféle vásárolt, vagy kapott, már megromlott, elhasznált apróság gyűlik össze, hogy bizony sokszor nagyon szükséges a kiselejtezés. A régiekről ránk maradt anyag megőrzéséhez hely, rendbentartásához szeretettel végzett munka kívántatik és a kinek nagyon kell magát törnie a mindennapi kenyeréért, hamar kísértésbe jön, hogy tulajdon a régi limlomon. Boldogok azok, a kiknek megvan a módjuk és lehetőségük, hogy féltő szeretettel megőrizhetik eleik anyagi és erkölcsi javait, a kik kézzelfogható, szemmel látható bizonyítékok alapján kérhetik visszafelé nyomról-nyomra munkájukat egészen a forrásig. Az idegen szemlélőnek érdekes és tanulságos muzeumok alakulnak így ki, a melyekben megelevenedik a mult minden varázsa és olykor megbecsülhetetlen értékű művelődéstörténeti adatok egész tömegével lepik meg a világot.

Budapestben néhány ilyen, csöndben meghúzódó, kincsekben gazdag muzeum van. Ott, a hol legkevésbé sejténé az ember: zajos műhelyekkel, eleven gyárrakkal kapcsolatban, a nem pihenő munka hevein, azokon az ipartelepeken, a melyek nvolcvan-száz-százötvenéves multra tekinthetnek vissza. Mi nem vagyunk éppen gazdagok ilyen ipartelepekben, kereskedelmi vállalatokban, annál megbecsülendőbb, a mi tanulságosat nyútanak. És éppen ma, a mikor egyre a komoly munka szükségességét hangoztatják uton-utfélen, jólesik látnunk azt a glóriát, a mellyel a titkos muzeumoknak némán is sokatmondó ereklvéi a munkát övezik.

A Salétrom-utca 5. számú házban, az 1780-ban alakult Kölber-kocsigyár telepén jártam. Figyelmeztettek arra, milyen sok érdekes látnivaló akad ott: történelmi nevezetességű kocsik, tanulságos képek, nagyszerű emlékeket felújító okiratok, tengernyi levél, hosszú évtizedekre visszanyúló gyári, ipari és üzleti följegyzések.

Kölber Kázmér nyitotta meg a kocsikészítő műhelyt a régi Hatvani-kapunál, a mai Asztória-szálló helyén és a mai gyár földszinti helyiségeiben érdekes, régi kép örökíti meg az első telepet. István főherceg annak idején négyesfogatu hintójával megállott a gyár előtt és a gazdánál kocsit rendelt. Ennek emlékezetére Kázmér mester nagy képet festetett, a mely egyszerűs mind legrégebb emléke a gyárnak. Ott van a képen a Hatvani-kapu, a melynek ivboltján keresztül a háttérben a Rókus-kápolna látszik a Kerepesi-uton. Jobbról a homlokterben, a Magyar-utca és a Hatvani-utca sarkán látható a Kölber-féle egyemeletes ház, egy padlásszobával, a melyben állítólag Petőfi Sándor lakott valamikor. A ház előtt illő reverenciával fogadja a mester és a felesége a herceget, mögöttük egy kis inas báméskodik. Balfelől egy kétfogatu hintó indul éppen utnak. Ez a kalocsai érseké. Ugyanebben az időtájban ugyanis Kázmér mester a kalocsai érseknek is készített hintót és a főhercegi látogatást felhasználta arra, hogy mindjárt ennek a hintókészítésnek az emlékét is megörökítse. A jól restaurált kép aljában ez a nagybetűs felirat olvasható: „A Hatvani Kapunál. Beim Hatwaner Thor 1780.“ Magán a házon pedig ez olvasható: „Casimir Kölber B. Sattler M.“ A B. nyilván Bürgerlicher-t (polgárit) jelent. Ezt a képet, a melyet különben a főváros lemásoltattott a Fővárosi Muzeum számára, a gyár második tanyáján a padláson találták porosan, piszkosan, elfelejtve. Ez a második tanya a Kazinczy- és a Dohány-utca sar-

kán levő házban volt és ennek a padlásán akadtak rá 1848-ban, a mikor a házat bombák érték. Innen a hatvanas években mostani helyére, a Salétrom-utca 5. számú házba került a gyár.

Kétoldalt a képtől egy-egy pompás, nehéz kocsilámpa látható a falon. Zsófia főhercegnőnek, I. Ferenc József anyjának hintajáról valók ezek a lámpák. A hintó valahogyan cipusztult, de ezt a két lámpát megmentették és eltették emlékül. Szemben a falon több kép és egy érdekes oklevél. Az egyik kép azt a hintót mutatja meg, a mely Rudolf és Stefánia budapesti bevonulására készült. Ugyanezt a kocsit használta még nálunk tett látogatásakor Vilmos császár, a spanyol király és ez volt az a diszhintó, a melyen néhai Károly király ünnepiesen bevonult Budapestre. De némi változás történt ekkor rajta. Elől ugyanis hatalmas kétfejű bronz-sas terpeszkedett és ezt, a mikor a király bevonult, néhai Tisza István gróf levétette a hintóról. Ez a parádés hintó udvari tulajdon volt. Most Bécsben lehet valahol. Egy másik kép teljesen magyaros jellegű diszhintót mutat. Ezt az 1868-iki koronázásra akarták megcsináltatni Erzsébet királyné számára. Magyar nemzeti hintót óhajtottak erre az alkalomra, de — kevés volt a pénz.

Az oklevél a Magyar Iparegyesület bizor-yítványa, a mellyel Kossuth Lajos választmányi igazgató, Batthyány Lajos gróf egyesületi elnök, Wargha István választmányi aligazgató és Csanády Ferenc egyesületi jegyző „Költ Pesten, május 27-én 1847“ sajtókezü aláírásával „kedves kötelességének ismeri“ igazolni Kölber Testvér urak kocsigyárának „műveltségi tőkélyt“, a nagy arany érdempénz megítéltetését az 1846-iki harmadik magyar országos iparműkiállításra beküldött kocsikért és hazafiu bizodalommal serkentik „a dicséretes pályának továbbbi előmeneteles folytatására a honi müipar virágzásának érdekében.“

Egy nagy, gazdag diszítésű hintó terpeszkedik a kocsiraktár egyik végében. Gondosan le van takarva. Ez a hintó 1896-ban, a milloniumkor készült a képviselőház elnöke, Szilágyi Dezső részére. Ugynevezett „a la Daumont“-hintó. Csupa arany és selyem. Az ülészárnája a legnehezebb lyoni selyembrokáttal van bevonva, a bakülésről súlyos aranyfonadékok omolnak alá. A hintóajtó fogantyuja és a tető felső díszes pereme József nádor elpusztult hintajáról való. Csak a fogantyú osztrák koronáját cserélték föl a magyar koronával. Még csak egyszer gurult azóia Budapest utcáin e hatalmas hintóalkotmány és pedig Károly király megkoronázásakor. A diszhintó az állam tulajdona és csak őrizetül van készítőkire bizva. És ez a kocsi, a melynek mai értékét és árát nem is lehet hamarjában meghatározni, 1896-ban 5500 forintba került.

A gyári főkönyvek szépen bekötve megvannak éppen száz éve, 1823-tól kezdve. Jó régi vastag papirosra vannak kicirkalmazott bolükkal ráírva a rendelő és vásárló felek nevei és számlái. Jó tintájuk lehetett. Fekete még most is, mint a szurok. Ezeknek az átböngészése, a mihez persze igen nagy idő és türelem kell, sok érdekes fölfedezéssel jutalmazná meg a fáradságot. Hiszen például az én nagyon felületes lapozgatásom is ráakadt az 1846. évről „Herr Ludwig von Kossuth“ főkönyvi lapjára, a melyből kiderül, hogy Kossuth Lajos ebben az évben 171 forinttal adósa maradt a gyárnak és ez a tartozás csak 1848 július 3-án lett kiegyenlítve. A nevek rengeteg tömegéből fölemlitem 1845-ből és 1846-ból Karácsonyi Guidó, Graf Gyuri Almássy, Herr von Fuchs, Ignaz Mayer (München), Záppáry, Graf Ziraky, Ürményi, Révay, Fiáth, Walser (Konstantinopel), Marcibanyi, Szerenchy, Fáy, Blaskovich és Herr von Tissa neveit. Ez az 1823. évi főkönyv a legrégebb följegyzés. Követi korban a javításoknak 1825 óta pontosan vezetett

**Cérnagrenadinok
Eponzskelmék
Ruhaszövetek
Kabátbélések
Csipkék, szalagok
Selymek, zsinórok
Kartonok, delének
Libertyk, pikék
Vásznak, sifonok**

óriási választékban, jutányos áron!

KLEIN ANTAL

divatruházában

Király ucca 53.

(Akácia ucca sarok.)

Hunyadi János

természetes keserűviz
székrekedésnél, emésztési zavaroknál
gyors, biztos, enyhe hatású.

könyve és az 1850 óta nyilvántartott rendelési könyv, a mely valóságos pedigréjével szolgál minden egyes kocsinak. Ki rendelte, mikor és hová, ki volt a kovács, ki a bogmánya, melyek voltak az egyes kocsi-részek méretéi, ismertető jelei stb.

Két ugynevezett rangemeió okiratot is olvastam. Az egyikben „Pesten 1843 évi március hava 31-én Neumayer Izidor sz. kir. Pest városa hites Aljegyzője“ értesíti Kölber Jakabot (ez fia volt az alapító Kázmérnak), a ki „mintegy 50 egvedet foglalatoskodtat és 100000 fkat halladó értékben hímőkat esztendőnkint készit“, hogy a Királyi Magyar Helytartó Tanács megengedte neki, hogy „Cs. Kir. Sással mind gyári épületjén kiállítandó címén, mind leveleinek pecsételésére és áruinak bélvégzésére szolgáló pecsétjén ehessen nem különben vagy aláírásaiban vagy más alkalmommal is ezen nevezetet: császári királyi kiváltságos hímőgyár használhasson.“ Igen érdekes, hogy ennek az értesítő levélnek ez a megszólítása: „Becsületre méltó érdemesek és gondosok!“ A másik irat Wienben kelt 1868 jun. 16-án és az Oberhofmeisteramt Hochenlohe és Ritter von Imhof aláírásával a cs. k. udvari kocsigyáros cím megadásáról küld értesítést.

Batthány Lajos gróf valami kocsicserét csinálhatott a gyárral. Erre vall 1849 április 25-én német nyelven kiállított nyugtája, a melyben elismeri, hogy 500 forintot részint készpénzben, részint áruban megkapott.

Eolvastam József királyi hercegnek 1860 szeptember 16-án Bécsben kelt német

levelét, a melyben testvére, István főherceg részére éppen olyan magyar, földetlen, természetes faszínű, lakkozott kocsit rendelt, mint a minót Keglevich Géza utján magának rendelt volt meg.

És találtam egy levelet, illetőleg csak levélborítékot 1869-ből, a melyről a postai és telefonos szolgálat mai fogyatékoságával szemben érdemes megemlékezni. Pénzesivel volt és 460 forintot rejtgetett. A maihoz képest valósággal liliputi postai körbélvező tanúsága szerint az ausztriai Stixensteinben tették postára ezzel a címmel: „Herrn Szamla K. K. Hofwagenfabrikant Pest.“ És Kölberék pontosan megkapták. Hogyan spekulálta ki az osztrák szomszéd, hogy „Szamla“ a gyár tulajdonosa, azt nem könnyű kitalálni.

*

Ha elegendő hely lenne a sok levél, üzleti könyv megírása és följegyzése idejében közömbös, ma azonban az idők patinája következtében értékessé vált és megemésedett tartalmának ismertetésére, egész seereg történeti adatot lehetne a multak iránt érdeklődők elé tárni. De megnyugtathat mindenkit az, hogy itt is, nagy multtal büszkélkedhetők más ipartelepeinken is nagyon vigyáznak ezekre a valóságos kincses gyűjteményekre, hogy a tovább folytatott becsületes munka bizonyítékaival meggyarapodván, átadják az utódoknak a mi idők történetét is.

Sajó Aladar.